

Recensie

Gedrang op de gang, 50 jaar voortgezet onderwijs in Nederland - Ellen Brans

uitg. Inmerc, Wormer, 2006, 148 pag.

ISBN: 90 66 11 764 8; prijs: € 14.95

Gedrang op de gang

Door Dick Both

Ellen Brans schreef een zeer leeswaardig boek over de geschiedenis van het voortgezet onderwijs in Nederland. Het boek kreeg als titel 'Gedrang op de gang; 50 jaar voortgezet onderwijs in Nederland. Het aardige van dit boek van de NOVA-verslaggever is dat het geen traditioneel geschreven geschiedschrijving van het onderwijs is - zoals bijvoorbeeld Boekholt dit eerder deed - maar een persoonlijk getoonzet verhaal over 50 jaar voortgezet onderwijs.

De auteur beschrijft 5 decennia voortgezet onderwijs aan de hand van de historie van het St. Michaël College te Zaandam, de school die zij ooit als leerling bezocht. Brans volgde opnieuw lessen in allerlei vakken, woonde directievergaderingen bij, ging naar ouderavonden en schoof aan tijdens rapportenvergaderingen. Na enkele maanden kennis te hebben genomen van het reilen en zeilen binnen de Zaandamse school en een duik in de archieven schreef Brans een boek dat leest als een roman en waaraan iedereen die geïnteresseerd is in onderwijs veel leesgenoegen zal beleven. De auteur heeft ervoor gekozen de historie van het voortgezet onderwijs te beschrijven vanuit het perspectief van de belangrijkste 'spelers' in het veld: de leraar, de leerling, de ouders en de schoolleiding. Aan elk van hen is een deel van het boek gewijd. In deze recensie gaan we in op het deel dat ons meeneemt naar 50 jaar leraarschap binnen het voortgezet onderwijs aan de hand van de situatie op het St. Michaël College te Zaandam.

Leraar

'Wat maakt nu iemand tot een typische leraar?' vraagt Ellen Brans zich af. Is het de houding, de stijl, de uitstraling? De auteur herinnert zich de knappe, populaire geschiedenisdocent, de alternatieve, informele leraren met geitenwollen sokken en de grijze muizen in spencer. Ook waren er die keurig in pak rondliepen. De meneren. Maar ondanks de verschillen zijn het echt 'leraren'. Je herkent ze altijd. Het zijn enkele van de herinneringen van Brans. Bijna 20 jaar geleden zat ze onder hun gehoor. De tijd lijkt te hebben stilgestaan in die 20 jaar. De digitale mededelingenborden zijn nieuw, de kluisjes eveneens, maar de sfeer is hetzelfde als 20 jaar geleden.

Status

Temidden van honderden leerlingen in volle gangen en drukke trappenhuizen zie je ze lopen: de leraren. Op weg naar de rust van de personeelskamer. Wie zijn die mensen die besluiten voor een klas vol dwarse pubers te gaan staan?, vraagt de auteur zich af. Waarom zou iemand jongens en meisjes iets willen bijbrengen waarin de meesten van hen niet zijn geïnteresseerd? Het salaris kan niet de reden zijn. Status evenmin. Dat was vroeger wel anders: status speelde een rol omdat de leraar gestudeerd had. Het beroep

van leraar was een respectabel beroep. Men behoorde automatisch tot de notabelen van het dorp of de stad. Tijden zijn vervlogen. Tegenwoordig is het mogelijk om zonder opleiding te werken als leraar aan het St. Michaël College.

Missie

'Ik zag het als een soort missie', blikte oud-docent Frans van Velsen terug. 'In de Zaanstreek was in de jaren '50 ongeveer 80 procent van de bevolking ongeschoold arbeider. Die mensen leidden een uitzichtloos bestaan. Salarissen waren laag, mogelijkheden om vooruit te komen, waren er nauwelijks. Maar door het onderwijs zouden mensen hogerop kunnen komen. Dat motiveerde mij. Door leraar te worden zou ik een bijdrage kunnen leveren aan de emancipatie van jonge mensen'. De Mammoetwet, in 1968 ingevoerd, vergrootte de toegankelijkheid van het voortgezet onderwijs sterk.

Democratisering

Wat zich in de samenleving eind jaren zestig en in de jaren zeventig op grote schaal voltrok, vond in het klein ook op het St. Michael College plaats. Iedereen meende het recht te hebben overal over te mogen meepraten. Beslissingen van bovenaf waren uit deze boze en werden niet meer automatisch geaccepteerd. Leerlingen eisten een schoolparlement, ouders en leraren wilden medezeggenschap in het beleid van de school. De als revolutionair te boek staande docenten Patist en Troostheide richtte een personeelsblad op met als doelstelling communicatiebevorderend, opinievormend en informerend bezig te zijn. Een duik in het archief maakt duidelijk dat het blaadje een medium was om fel tekeer te gaan tegen de schoolleiding of de collega's die de democratisering golf geen warm hart toedroegen. De onvrede bleef. Een structuurcommissie, een Klein Plenum en een grote vergadering konden hier geen verandering in brengen. Docent Troostheide is zijn revolutionaire haren inmiddels kwijt. 'Ik ben blij dat het over is', verzucht hij grinnikend. 'Al dat vergaderen. Verschrikkelijk. Ik moet er niet meer aan denken, overal over te moeten meebeslissen. Maar toen waren we overal tegen. Het gezag, daar moest tegenaan geschopt worden, hoe dan ook. De schoolleiding had per definitie ongelijk'.

Vergrijzing

Zo'n 46 jaar is de gemiddelde leeftijd in de lerarenkamer in Nederland. Ook op het St. Michaël College is er in de geschiedenis van de school op bepaalde momenten nauwelijks doorstroming geweest. Bij de Algemene Onderwijs Bond klaagden veel leden: 'Ik ben nu 47 en al twintig jaar de jongste op mijn school. Na mij is er niemand meer bijgekomen'. De docenten van de Zaanse school zien de oorzaak van dit probleem vooral in het HOS-akkoord van 1983. Zittende leraren werden gespaard, de lonen van nieuwkomers gingen drastisch omlaag. De lerarenkamer bleef gevuld met steeds ouder wordende, mopperende docenten. Het imago liep – zo beschrijft Brans – onherstelbare schade op, waarvan het vak tot op de dag van vandaag last heeft. HAVO- en VWO-Leerlingen omschrijven de leraar in het voortgezet onderwijs als 'een oudere man met wallen onder de ogen en een buikje, een bril, chagrijnig en futloos, in een te grote spijkerbroek met sandalen en geitenwollen sokken'. Het leraarschap, zo blijkt eveneens uit een rapport van onderzoeksbureau Meesters en Oudejans, 'is saai, een sleur, zonder carrièremogelijkheden, slecht betaald, maar wel met veel vakantie'.

Persoonlijke ontwikkeling

De belangrijkste taak van de leraar is verschoven van kennisoverdrager naar opvoeder, beweren vrijwel alle docenten die in het boek aan het woord komen. Waren de leraren 'vroeger' vol overgave bezig leerlingen vol te stoppen met Franse woordjes, natuurkundige formules of jaartallen, 'tegenwoordiger' proberen de leraren de leerlingen verantwoordelijkheidsbesef bij te brengen. De docenten spelen een belangrijke rol bij de persoonlijke ontwikkeling van de kinderen. Juist nu beide ouders vaak werken en weinig tijd voor hun kinderen hebben. Conrector Henk Hofer: 'Je laat de leerlingen inzien dat sommige dingen niet kunnen, dat ze in een soort gemeenschap leven en dat ze rekening moeten houden met elkaar'.

Bedreiging

De inhoud van het vak van docent verschoof niet alleen, ook de onveiligheid nam toe. Ook op het St. Michaël College. Docente Anneke de Leeuw weet er alles van. 'Er was voortdurend wat met die jongen. Hij had nogal een kort lontje, zeg maar. Eerder hadden we afspraken gemaakt over zijn gedrag, maar op die bewuste dag had hij toch zijn huiswerk weer niet gemaakt. Ik wilde hem confronteren met zijn eigen gedrag, hem laten zien dat dat gevolgen had, en stuurde hem weg. Hij werd woedend, begon me uit te schelden. En waar hij normaal zou hebben geroepen dat ik eenwijf was dat de kolere kon krijgen, eindigde hij zijn scheldpartij nu met de mededeling dat met mij hetzelfde zou gebeuren als "met die kerel in Den Haag". De leerling werd geschorst.

Tweede Fase

De Tweede Fase veroorzaakte nogal wat rimpels in de vijver van het St. Michaël College. Doel was leerlingen zelfstandiger een manier van leren en studeren aan te bieden die beter aan zou sluiten bij het hoger beroepsonderwijs en het wetenschappelijk onderwijs. Feitenkennis werd minder belangrijk en de docent werd studietoetscoach, begeleider en teamplayer. Docent Van Raak legt uit dat het St. Michaël College vrij snel van het idee is afgestapt dat leerlingen echt helemaal zelfstandig zouden leren. 'Ik probeerde het, al geloofde ik er niet in. Ik geloof niet in kinderen die zelfstandig dingen doen. Er zit er per klas hooguit een bij die zo ijverig en intelligent is dat ze een planning kan maken en meteen aan het werk gaan. De rest moet je voortdurend achter hun broek aan zitten. Dat geeft niets, maar bedenk daar dan geen systeem bij dat er niet op aansluit'. Het zoveelste bewijs voor Van Raak dat Den Haag en de werkvloer mijlver uit elkaar liggen.

Afsluitend

Ellen Brans heeft in dit deel over de leraar een interessant overzicht gegeven van diverse ontwikkelingen waarmee leraren de afgelopen 5 decennia zijn geconfronteerd. Met name haar resumerende opmerkingen spreken aan. Na drie maanden doorgebracht te hebben in het St. Michaël College komt Ellen Brans tot de conclusie dat de passie waarmee docenten over hun werk spreken enorm is. Geen gemopper over 'het drama van het Studiehuis', geen gemopper over agressieve leerlingen, maar enthousiasme voor het vak en de leerling. Onderzoek wees uit dat leraren – na kunstenaars – het meest positief zijn over hun beroep, en ze noemen het werken met leerlingen als het aantrekkelijkste element.

Als leerling had Brans een andere indruk. Natuurlijk zaten er wel eens aardige types tussen. Maar over het algemeen deden ze toch erg hun best om de leerlingen het leven zuur te maken. Nu weet ze beter! 'Frans van Velsen, Anneke de Leeuw, Ton van Raak; hoe streng ook in de klas, ze praten stuk voor stuk met liefde over hun leerlingen. Ze houden van hun vak en dat is benijdenswaardig'.